

Nicolae TEȘCULĂ

MIȘCARE FEMINISTĂ ȘI ÎNVĂȚĂMÂNT CONFESIONAL LA SIGHIȘOARA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

Zusammenfassung: Vorliegende Studie beschreibt die Entwicklung der feministischen Bewegung in Schäßburg während der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts und am Anfang des 20. Jahrhunderts – und die Art und Weise in welcher diese zu der Entwicklung der Mädchenschule beitrug. Es wird das Wirken von Therese Bacon – eine der Leiterinnen dieser Bewegung untersucht – und wie diese zur Errichtung einer Lehrerinnenbildungsanstalt beitrug.

Istoria s-a dovedit a fi mult timp o disciplină axată pe prezentarea evenimentelor politice, unde marii actori erau șefii de stat. Aveam de a face cu o istorie masculinizată, unde rolul jucat de femeie era inexistent sau puțin evidențiat.

Începutul secolului al XX-lea, prin *Școala Analelor*, aduce în fața publicului cititor, alături de istoria socială, de mentalități, imaginar și viață privată, și o altă parte nevăzută a istoriei. Este vorba de rolul jucat de femeie în istoria umanității.¹

Aplecați asupra acestei categorii omogene, îndemnați și de vivacitatea mișcărilor feministe în general, istoricii – în general bărbați – au fost nevoiți să țină cont de particularitățile acestui gen și să-și plaseze în acest context considerațiile lor. Istoria femeii a eliminat absența genului din preajma istoriografiei, și a plasat genul feminin alături de celelalte categorii: popor, clasă, meserie etc. cu care opera în învățatii.²

Luptând cu puținătatea informațiilor cu privire la *privatul* feminin, istoricii s-au preocupat să analizeze chipul în care femeile au urcat în istoria umanității. Istoria femeii nu trebuie să fie separată de aceea a bărbatului. Relația pe care o pretinde este chiar în zona gospodăriei, a spațiului familial. Casa, ca sediu al grupului domestic, este mediul în care se manifestă o putere feminină rivală puterii bărbaților și din această rivalitate se nasc conflicte, neliniște, dar și dorințe și idealuri.³

Epoca modernă aduce cu sine, pentru femei, o traversare a spațiului domestic și o introducere în spațiul public. Este perioada când, în mijlocul unor dispute politice, pentru prima dată apare mișcarea feministă ca grup. Acum, această categorie se exprimă plenar în viața publică și cere egalitate de drepturi între sexe. Pentru vestul continentului, la finele secolului al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea, mișcarea a îmbrăcat forma unei acțiuni pentru drepturi politice, mișcarea *sufrajetelor*, urmărind în primul rând acordarea dreptului de vot pentru femei.

În zona Transilvaniei, activitatea feministă se integrează în mișcarea națională a popoarelor ardeleni, susținând moral și material o serie de categorii sociale neprivilegiate și acționând de cele mai multe ori în jurul bisericilor.

Din rândul acestor asociații feminine se vor desprinde altele noi, care luptau, ca și contemporanele lor din Occident, pentru emancipare. Această emancipare nu era văzută însă a fi una politică. Era o emancipare educațională.

Forma de manifestare a mișcării feministe și la sași era una asociațională. Sașii aveau o mare tradiție în domeniu. Formele de asociere erau deci la ele acasă. Încă din Evul Mediu, sașii au fost

¹ A se vedea aici cele cinci volume coordonate de Georges Duby și Michelle Perrot, *Histoire des femmes en Occident*, Editura Perrin, 2000, passim.

² Dan Horia Mazilu, *Văduvele sau despre istorie la feminin*, Iași, Editura Polirom, 2008, p. 7.

³ *Ibidem*, p. 8.

organizați în bresle, care aveau în rol important nu doar economic, dar și social și militar. Tot în comunitățile săsești funcționau așa numitele *Nachbarschaften/Vecinătăți*.

Vecinătatea este o formă de organizare specific germană, care are ca obiect de activitate întrajutorarea. Organizată pe o stradă sau pe mai multe străzi învecinate, grupa pe toți locuitorii aceluși spațiu și aceia se ocupau de lucrări cum ar fi curățatul fântânilor publice de pe stradă, săpatul șanțurilor de scurgere a apelor pluviale, stingerea incendiilor și întrajutorarea în caz de deces al unui membru. Participarea la activitățile vecinătății era obligatorie și o dată pe an, de obicei iarna, avea loc o adunare generală cunoscută sub numele de Richttag, când se prezenta darea de seamă cuprinzând bugetul și activitățile de pe parcursul unui an, se alegea conducerea și erau trași la răspundere aceia care nu participaseră la acțiunile vecinătății. După această ședință se organiza o petrecere, tocmai ca membrii să se cunoască cât mai bine.⁴

Pe lângă biserică se vor dezvolta și așa-numitele *Brüderschaften/Frății*. Inițial, acestea cuprindeau tineri, care erau calfe și cărora societatea trebuia să le imprime o anumită conduită. În secolul al XIX-lea aceste frății se vor extinde și asupra tinerelor fete (*Schwesterschaft*). Cele două vor acționa în varii domenii, cum ar fi, de pildă, înființarea de fanfare, de cursuri pentru muncile zilnice sau în domeniul sportiv.⁵

Din acest fenomen asociaționist nu putea să lipsească urbea de pe Târnavă Mare, Sighișoara. Având o puternică tradiție meșteșugărească, orașul și-a păstrat importanța jucând un rol important în economia și demografia Transilvaniei. Astfel Sighișoara, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, se afla pe una din primele poziții în rândul orașelor ardelenice. Din punct de vedere demografic, situația se prezenta în felul următor: în anul 1851 număra în jur de 7206 suflete, situându-se pe un onorant loc 6 în cadrul orașelor transilvănene⁶, la 1866 crește numărul populației la 8354⁷, la 1880 avem 8788 locuitori, numărul lor va crește la 9618 în 1890 și se va ajunge la 10875 în 1900⁸.

Elita sighișoreană era formată din comercianți, câțiva meșteșugari înstăriți care și-au deschis manufacturi și mici fabrici, profesori ai școlilor din oraș, clericii diferitelor confesiuni, câțiva avocați, medici și funcționarii aflați în slujba orașului și a comitatului Târnavă Mare (care își avea reședința la Sighișoara). Însă centrul de cultură al orașului era reprezentat de Gimnaziul evanghelic, cea mai importantă și reprezentativă instituție de învățământ cu care se lăuda orașul. Atestat documentar în 1522, Gimnaziul a reprezentat unul dintre cele mai importante centre de învățământ din Transilvania, atât la nivelul corpului profesoral, cât și la nivelul absolvenților, care au studiat la universități de prestigiu din spațiul german.

În jurul acestei elite se va forma întreaga *lume bună* a orașului, în care vor intra cele mai de vază familii. Una dintre ele era Bacon, provenită din vechii *Beamter*-i austrieci, originari din zona Belgiei de azi. Reprezentanții familiei se vor întreaga extrem de rapid în rândul elitei sighișorene prin legături de rudenie foarte bine puse la punct. Acest lucru va face ca, la mijlocul secolului al XIX-lea, familia Bacon să fie în centrul vieții politice, sociale și culturale a sașilor sighișoreni.⁹

Reprezentantele acestei familii se vor afla în centrul vieții asociaționiste din Sighișoara. Încă din 1869 exista *Asociația femeilor evanghelice*. Rolul ei era unul de întrajutorare și de a scoate la lumină

⁴ Pentru o analiză detaliată asupra vecinătăților vezi: Vintilă Mihăilescu, *Vecini și vecinătăți în Transilvania*, București, Editura Paideia, 2002, passim.

⁵ Michael Kroner, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen, Band II, Wirtschafts- und Kulturleistungen*, Nürnberg, Verlag Haus der Heimat, 2008, p. 324.

⁶ *Schäßburg. Bild ein Siebenbürgischen Stadt*. Herausgegeben von Heinz Brandsch, Heinz Helmann und Walter Lingner, Rautenburg Verlag, 1998, p. 61 (în continuare *Schäßburg...*).

⁷ Josef Haltrich, *Culturhistorische Skizze aus Schässburg*, în „Sächsischer Hausfreund”, XXX Jahrgang, Kronstadt, 1867, p. 80.

⁸ *Schässburger Zeitung*, nr. 7, Sonnabend, den 10. Februar, 1901, p. 25.

⁹ Asupra evoluției acestei familii vezi: Richard Ackner *Das Bacon-Buch. Von Mosel an die Koklel. Familiengeschichte*. Familiendruck und für Siebenbürgische Bibliothek Gundelsheim, 2002, passim.

problemele femeilor. Se ocupau de ajutorarea familiilor nevoiașe, de orfani, de susținerea grădiniței și a școlii primare de fete. Asociația va deveni membră în *Asociația generală a femeilor evanghelice* în 1884 și în *Asociația generală a femeilor germane* din Nürnberg.¹⁰

La nivelul acestei asociații se va evidenția Therese Bacon. Născută în anul 1824, era fiica primarului Michael Weinrich. Între 5 și 7 ani a urmat școala primară de fete din Sighișoara, după care va învăța singură limba franceză și literatura germană. La 15 ani se va căsători cu funcționarul și senatorul orașului Karl Baumgarten, fiul renumitului medic și botanist Johann Christian Baumgarten. Acesta era cu 21 de ani mai bătrân decât Therese și se afla la a doua căsătorie. Cu el va întreprinde, în 1846, o lungă călătorie în Europa, prin Buda, Viena, Praga, Dresda, și Berlin. Vor călători cu poștalionul, cu trenul și vaporul cu abur, fiind una dintre primele femei sighișorene care a depășit orizontul localității și al patriei natale. Acest lucru va contribui mult la lărgirea orizontului și a mentalității, lucru evidențiat prin activitatea întreprinsă în cadrul *Asociației evanghelice a femeilor din Sighișoara* și mai apoi a *Asociației pentru emanciparea femeii*, a cărei primă conducătoare a fost începând cu 1896.¹¹

Nu va fi un mariaj reușit deoarece, imediat după întoarcerea în țară, va fi nevoită să accepte divorțul. Se va recăsători cu avocatul Josef Bacon, cu care va avea 10 copii. Spiritul ei exuberant și statutul deloc de invidiat în epocă, de femeie divorțată, o va determina în al doilea mariaj să aibă o atitudine extrem de progresistă în modul în care și-a educat copiii. Aducem aici exemplul fiicei sale, Marie.

Născută în 1855, aceasta va studia, după moda vremii, în școala primară de fete. Școala era organizată pentru fetele de 6-9 ani în două clase. În acestea se studia catehismul, ortografia, istoria, geografia, elemente de matematică, cântatul, desenatul și materiile casnice.

La nivelul acestor două clase primare se reducea educația fetelor și în familiile bogate din oraș. Datorită familiei, însă, Marie își va continua studiile cu o serie de ore particulare. Astfel, cu învățătoarea Ulma Wenzel, de la școala catolică, va continua studiul în ortografie și caligrafie, dar și lecții de pian, istorie biblică și franceză. Cu mama sa, Therese, va învăța literatura și se va iniția în mitologia greco-romană, iar cu unchiul ei, Michael Weinrich, va face ore de astronomie. Cu fratele mai mare al mamei învață italiana. Lecțiile particulare la va urma până în anul 1874, când va lua bacalaureatul, acasă, cu profesorii de la Gimnaziul evanghelic.

După terminarea studiilor, va urma, la Viena, *Academia de artă dramatică*. Întemeiată de Josef Weilen, la inițiativa *Asociației vieneze pentru prietenii muzicii*, această școală de actorie a adunat o serie de profesori ca poetul Mosenthal, oratorul Alexander Stakosch și actori ai celor două teatre vieneze: Förser, Lewinsky, Siegwart, Friedmann. Era o societate multicoloră, unde se studia limba și literatura germană, franceza, estetica, istoria artei dramatice, dansul, mimica.

În alegerea acestei profesii, un rol mare l-a avut mama sa, Therese, care era o persoană îndrăgostită de arta dramatică și o actriță amatoare în cadrul asociației locale de teatru amator. Cu sprijinul material al bunicului Weinrich a reușit să urmeze această Academie de artă dramatică din Viena în 1875-1876.

Va obține un angajament la Teatrul din Karlsruhe, unde îl va cunoaște pe tenorul Albert Stritt, cu care se va căsători în 1879. Îl va urma pe acesta, în 1881, la Frankfurt am Main și la Dresda. Vor avea doi copii, Friderike, născută în 1880, și Walter, în 1882.

Urmând exemplul mamei sale, Therese Bacon se va implica activ în mișcarea feminină din Germania, devenind în 1891 membră a filialei din Dresda a *Asociației generale a femeilor germane/Allgemeinen Deutschen Frauenvereins*. Asociația se va transforma în 1894 în prima

¹⁰ *Schäßburg...*, p. 272.

¹¹ Richard Ackner, *op. cit.*, pp. 90-98.

Societate pentru apărarea drepturilor feminine, care se va extinde rapid și în alte orașe ca: Breslau, Berlin, Bremen, Nürnberg, Leipzig, Danzig. Marie Stritt va deveni conducătoarea acestei societăți, susținând conferințe în Bruxelles (1897), Londra (1899), Paris (1900), Toronto (1909), unde se va remarca cu un discurs radical.

Împreună cu Helene Stoecker va întemeia *Federația pentru apărarea mamei*, în 1904, și va înființa în acest sens *Fundația Marie Stritt*, al cărei capital se va ridica la 28.000 de mărci în 1911. În timpul Primului Război Mondial se va evidenția în centrul mișcării pacifiste, iar după război va intra în rândurile *Partidului Democrat German*, de orientare liberală, militând pentru protecția copiilor monoparentali și a reglementării prostituției. În 29 decembrie 1919 va fi aleasă în consiliul orașenesc Dresda pe o perioadă de doi ani. Se va implica și în mișcarea feministă din Transilvania, prin discursurile ținute la 10 aprilie 1912 la Sighișoara și prin articole de presă. Va muri la 18 septembrie 1928 și, ca urmare a dorinței sale, urna funerară a fost adusă și îngropată în mormântul familiei din cimitirul evanghelic din Sighișoara.¹²

Therese Bacon nu doar că s-a evidențiat în educația modernă a copiilor ei, stărnind de multe ori admirația, dar și contestarea concitadinilor. În acest sens, se va implica activ, prin intermediul celor două asociații, în emanciparea femeilor din Sighișoara, dar și din Transilvania.

După cum am văzut, educația fetelor era una extrem de precară. Practic, în decursul a doi ani școlari, o fată deprindea doar noțiunile elementare de scriere și de citire, însă majoritatea absolventelor erau semianalfabete.

Conform mentalităților epocii, rolul unei femei în societate era acela de a se îngriji de gospodăria familiei, de a naște și a educa copiii. A avea o femeie măritată o slujbă era considerat un sacrilegiu, iar soțul acestei doamne era condamnat și luat în derădere de către societate.

Pornind de la rolul major avut de mamă în educația copiilor săi, Therese Bacon a considerat că rolul unei femei este determinant și în educația unei națiuni. Se va implica hotărât în viața școlară a orașului, prin susținerea materială și morală a școlii primare de fete.

În acest sens, la 1895 se înființează, la inițiativa Theresei Bacon, Asociația pentru formarea femeii, care va milita pentru promovarea emancipării feminine, prin promovarea de către Biserica evanghelică a unei politici școlare în domeniul învățământului. Pentru Sighișoara, organizația cerea înființarea unei școli superioare de fete.

Anii '90 au fost cei de afirmare a asociației în lupta ei școlară, când a reușit să elimine prejudecățile masculine asupra rolului femeii în societate. Disputele de la nivelul comunității sunt transmise și în paginile ziarului. Acesta aderă sincer la ideile de emancipare feminină, menționând că este un proces firesc având în vedere exemplul altor state. Numărul din 13 aprilie 1892 al lui „Groß-Kokler Bote” se arată: „Noi (...) suntem de multe ori convinși, că deodată va porni de aici o energetică inițiativă, nu într-un timp scurt vom număra un rezultat favorabil. Începutul este făcut în lung și în lat de asociația vieneză pentru formarea femeii prin ridicarea unui liceu de fete: breșa este deschisă în alegerea demolării prejudecăților (...) Avem o certitudine, pentru școala medie de fete, așa cum s-a întâmplat și în celelalte state prin educarea și deschiderea de școli superioare”¹³.

Mișcarea feministă se va implica și mai mult în viața comunității, în ianuarie 1898, participând cu o delegație impresionantă la Viena, pentru a milita împotriva politicii în domeniul școlar al guvernului maghiar. Din partea orașului vor participa Therese Bacon, Josefina Teutsch-Sternheim și doamna Salzer. Legat de acest eveniment, paginile ziarului relatează: „Binevoitoarele noastre curajoase doamne au reprezentat dreptul săses și onoarea săsească cu eroism și conștiință de sine în fața stăpânilor noștri aleși, (...) ele au coborât lupta lor la drepturile poporului nostru, o bucurie a

¹² *Ibidem*, pp. 19-69. Despre activitatea Mariei Stritt în mișcarea feministă europeană vezi: Elke Schüller, *Marie Stritt – Eine „kampffrohe Streiterin” in der Frauenbewegung (1855-1928)*, Helmer, 2005, passim.

¹³ „Groß-Kokler Bote”, XXI Jahrgang, Sonntag, den 3 April 1892, nr. 14, p. 53.

speranței pentru un viitor național sigur, ele au șoptit prin mândria lor simțul și tocmeala lor eroică aducând onoarea numelui săsesc. (...) Numai că au venit atunci trei femei din orașul nostru, doamna Josefina Teutch-Sternheim, doamna profesor Salzer, doamna doctor Bacon, care în numele pământului natal trebuie să le mulțumim din adâncul sufletului”¹⁴.

Activitatea mișcării asociațiilor feminine în domeniul școlar erau deja cunoscute la începutul secolului al XX-lea.

În anul 1872, cu ocazia adunării generale a asociațiilor de femei evanghelice de la Brașov, s-a vorbit pentru prima dată de necesitatea unei școli pedagogice de fete în cadrul sistemului școlar confesional săsesc. Au apărut, apoi, o serie de broșuri dedicate acestui deziderat. Dintre acestea amintim pe aceea a Adelei Zey, *Învățătoarea în școlile noastre confesionale*. Aceste broșuri au determinat o dispută acerbă în cadrul elitei intelectuale săsești cu privire la oportunitatea deschiderii unor școli pedagogice de fete. În ciuda acestor opreliști, Therese Bacon acționa în sensul înființării unei școli la Sighișoara. A reușit cu persuasiune să motiveze Prezbiteriul evanghelic din Sighișoara și să cumpere o fostă cazarmă a armatei austro-ungare pe care să o transforme în instituție școlară și internat. Astfel, va lua ființă, în anul 1906, *Școala Pedagogică de Fete*. Aici funcționau trei clase mai apoi 6 clase. Toate cu material didactic și bibliotecă, absolut necesară pentru formarea viitoarelor învățătoare.¹⁵

În deceniile următoare, aici au funcționat 4 clase suprapuse la 4 clase de școală medie sau 4 clase primare superioare cu examen de admitere. Școala avea o aplicație de 6 ani cu mai multe subdiviziuni. Absolventele acestei școli primeau, la finalizarea studiilor, diplome de învățătoare pentru școlile primare.

Instituția a funcționat până la instaurarea regimului comunist în România. Statisticile arată că au studiat în jur de 100 de eleve. În privința naționalității, majoritatea covârșitoare era formată din eleve de naționalitate germană. Din 1930 și până în 1940, doar 7 eleve au fost de altă naționalitate, și anume maghiară.¹⁶

Dintre profesorii care au predat aici se remarcă: Friedrich Czikel, Malvine Scheidler, Maria Wollmann, Selma Gottschling și în special Heinz Emeric Brandsch, care se va evidenția, pe lângă activitatea didactică, și prin publicații de factură pedagogică. Se remarcă lucrarea *Istoria pedagogiei*, care a rămas mult timp o carte de căpătâi în domeniul științelor educației.¹⁷

Apariția acestei instituții școlare se datorează în mare parte efortului depus de Therese Bacon și de *Asociația femeilor evanghelice*, care a putut să elimine din societate o prejudecată. Este vorba de rolul femeii în cadrul comunității. Au reușit să asigure un sistem de învățământ la nivel liceal și profesional pentru tinerele fete.

Nu în ultimul rând, grație spiritului ei autodidact, Therese Bacon a schimbat mentalitatea feminină cu privire la rolul acestui gen în societate. Utilitatea femeii nu este doar în jurul gospodăriei, ci și în societate, prin participarea ei activă la viața publică, deschizând noi orizonturi în domeniul emancipării feminine.

¹⁴ *Ibidem*, XXVII Jahrgang, Sonntag, den 30 Januar 1898, nr. 5, p. 17.

¹⁵ *Schäßburg*..., p. 174.

¹⁶ Mihaela Crăciun, *Aspecte ale învățământului sighișorean în perioada interbelică*, în „Alt-Schaessburg”, nr. 1, 2008, p. 165.

¹⁷ *Ibidem*.